

УДК 37.037.(09)(477)

ПРОБЛЕМА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД 1917–1939 рр.

О. М. Гук

Тернопільський національний економічний університет

PROBLEM OF HEALTH STRENGTHENING OF SCHOOLCHILDREN IN THE SYSTEM OF TRAINING OF TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE IN UKRAINE IN THE PERIOD OF 1917–1939

O. M. Huk

Ternopil National Economic University

У статті розглядається проблема підготовки вчителів фізичного виховання у період між Першою і Другою світовими війнами, де питання виховання здорової шкільної молоді було одним з головних. За допомогою матеріалів наукових праць та архівних даних висвітлюється місце вчителя фізичної культури у провадженні здорового способу життя, особистої гігієни школярів досліджуваного періоду.

The article considered the problem of training teachers of physical education in the period between the First and Second World Wars where the education of health young people was one of the main issues. Using materials of scientific papers and archival data determines the place of a teacher of physical culture in the proceedings of a healthy lifestyle, personal hygiene students study period.

Вступ. Важливим чинником зміцнення здоров'я шкільної молоді є фізичне виховання. Поширення шкідливих звичок (куріння, вживання алкоголю у ранньому віці), зменшення рухової діяльності, небажання відвідувати спортивні секції, збільшення кількості учнів, звільнених від уроків фізичної культури, ставлять нові вимоги перед вчителем фізичного виховання.

Вивчення та критичне переосмислення попереднього досвіду в підготовці фізкультурних кадрів є актуальним для розробки життєздатної системи професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту сьогодні.

Аналіз історико-педагогічної літератури щодо проблеми професійної підготовки кадрів з фізичної культури в Україні міжвоєнного періоду розглядали у своїх працях науковці В. Блях, Т. Кравчук, І. Нейфах, О. Півень, В. Ястржибський, але недослідженим залишається питання порівняння історико-педагогічних аспектів організації професійної підготовки фахівців з фізичної культури в Галичині та на Східній Україні.

Мета дослідження – проаналізувати історико-педагогічні особливості розвитку підготовки фахівців фізичної культури на західноукраїнських землях і Сході України.

Основна частина. На Західній Україні, після Першої світової війни, курси фізичного виховання, які ство-

рювалися при педагогічних товариствах, громадських організаціях, спортивних клубах, вирізнялися періодом та змістом навчання від двох місяців до трьох років та використовували різні методики з підготовки вчителів руханки. Так, існували: двомісячні вечірні курси та шеститижневі літні курси; курси львівського “Сокола”, які базувалися на методиці навчання школярів шведської гімнастики, та жіночі гімнастичні курси; курси підвищення кваліфікації для вчителів гімнастики у гімназіях [13]. Головними предметами, які вивчали на цих курсах, були основи анатомії і фізіології, гігієна, історія гімнастики, а також обов'язкові практичні заняття. З кожним роком педагогічні плани курсів розширювалися, додавалися нові дисципліни: педагогіка, психологія, методики проведення рухливих ігор та спортивних ігор, таких, як сітківка (волейбол), яка набула великої популярності у той час; методика навчання плавання та техніка ходьби і бігу на лижах. Метою курсів була підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в навчальних закладах. Вчитель фізичної культури повинен був добре володіти гарними знаннями з теорії і методики фізичного виховання і мати відповідну практичну підготовку, щоб на належному рівні демонструвати учням вправи, які їм слід опанувати, та пропагувати здоровий спосіб життя серед учнівської молоді, за допомогою фізичних вправ покращувати здоров'я

© О. М. Гук

школярів [13]. Випускники курсів мали різний рівень підготовки, але українські школи в цей період надзвичайно потребували кваліфікованих вчителів фізичної культури і забезпечення кадрами мало першочергове значення для шкільної освіти, яка залежала від економічно-суспільних умов у різних регіонах країни.

Професор І. Боберський був першим дипломованим вчителем тіловиховання і став батьком українського фізичного виховання, першим ентузіастом у створенні курсів підготовки спеціалістів у галузі фізичної культури. Професор Мирон Федусевич, д-р Тисовський, Петро та Тарас Франки, Степан Гайдучок: всі були учнями та послідовниками, вчителями в шкільництві і в організації фізкультурно-спортивного руху серед молоді. Одними з кращих учениць Боберського, які присвятили своє життя викладанню руханки в навчальних закладах, були: Оксана Федів-Суховерська, Дарія Навроцька, Осовська-Таницька, пані Волинська, пані Паулавська [12]. Всі вони, випускниці вчительських курсів, намагалися у будь-який спосіб поширити руханку і здоровий спосіб життя між шкільною молоддю по всьому краю. Вони створювали свої курси, школи, видавали навчальні посібники, організували сокільські здвиги, проводили лекції з гігієни, відкривали спортивні гуртки серед шкільної, гімназійної молоді [8].

В 30-х роках ХХ століття система педагогічної освіти на західних землях стає більш прогресивною і розвинутою: відкривається більше навчальних закладів, приділяється більше уваги підготовці фахівців-професіоналів з різних предметів, підвищується кваліфікація вчителів та ведеться контроль державних установ за належним наданням освітніх знань у загальноосвітніх закладах. Так, у звіті кругового інструктора фізкультури пані Л. Юрковської про весняну шкільну фізкультурну конференцію осередків Львова і Перемишля, яка відбулася з 4–7 травня 1938 року, розкривається питання стану фізичного виховання та гігієни в школах, а також рівень професійності вчителів предмета фізичної культури. На конференції також опрацьовувалися програми 6-денних курсів фізкультури в Кросному. У заході взяло участь 36 вчителів [2].

Незважаючи на постійне переслідування, розпуски, утиски, заборону діяльності суспільних організацій, в краю польською владою, старшини “Сокола-Батька” у 1939 р. відкривають й проводять 22 березня – 7 квітня двотижневі курси з фізичного виховання для дівчат – це були перші жіночі курси з досить ґрунтовною навчальною практикою. Вперше було задія-

но таку велику кількість викладачів: історію та ідеологію українського суспільства викладав С. Гайдучок, співи та музику – інженер Я. Вінуковський, гігієну фізичних вправ, першу медичну допомогу – Іванна Блакосневич, загальну історію фізичного виховання – Б. Сіянівна. Водночас учасниці курсів проходили практичні заняття з легкої атлетики, національних танців, довільних вправ, рухових ігор, волейболу та баскетболу [3].

Фізкультурну освіту, систему підготовки викладачів фізичного виховання і викладачів-тренерів (за видами спорту) для навчальних закладів усіх типів, фізкультурно-спортивних організацій та установ, як галузь педагогічної освіти Радянська Україна успадкувала від царського режиму. Підготовкою кадрів з фізвиховання для різних навчальних закладів України, починаючи з 1919 року, у Харкові займалися короткотермінові Окружні організаційно-інструкторські курси з підготовки інструкторів спорту і Вищі курси фізичного розвитку та допризовної підготовки [4]. Незважаючи на тяжке соціально-економічне становище країни, радянський уряд запропонував конкретні дії до підготовки інструкторів та вчителів фізкультури. У 1924 р. Вища рада фізичної культури (ВРФК) зобов’язала губернські РФК провести іспити за спеціальною програмою серед інструкторів фізкультури для визначення реальної кількості кадрів у цій сфері освіти. Внаслідок цього заходу виявилось, що до 50 % з них не відповідали своїм посадам.

За постановою І Всеукраїнської наради Рад ФК, яка відбулась 8 лютого 1925 р., усі вчителі фізкультури допускалися на заняття лише за рекомендаціями відповідних рад ФК із наявністю посвідчення вчителя фізичної культури. Всі вчителі або інструктори фізкультури, що не мали спеціальної освіти, зобов’язані були скласти екзамени для роботи зі спеціальності “Фізичне виховання” [1].

Вирішення проблеми підготовки професійних кадрів з фізичного виховання почалося зі створення нових стаціонарних курсів. Короткотермінові курси фізкультури, відкриті у Харкові у 1925 р., були шестимісячними за терміном навчання і випускали вчительські кадри для різних освітніх закладів міста. Всеукраїнські однорічні курси фізкультури, які спрямовувалися на підвищення рівня підготовки вчительських кадрів фізвиховання, були відкриті у 1926 р. [7]. 120 інструкторів фізичного виховання були підготовані на однорічних курсах упродовж 1925–1927 років, але ця кількість не могла задовольнити потреб у кваліфікованих кадрах. Відсутність належного матері-

ального забезпечення курсів не давала можливості збільшити кількість слухачів. Були недоліки і в організаційному плані: курси не мали штатних викладачів, не оплачувалася належним рівнем заробітна плата, незадовільні умови праці, відсутність належного спортивного інвентарю [7].

У 1926 р. урядом України було прийнято постанову по поліпшення роботи з фізичної культури в республіці, а також розглядалося питання про покращення якості підготовки вчительських кадрів з фізичного виховання [33]. Введення в школах другого ступеня нових програм з фізичної культури та збільшення терміну навчання на Всеукраїнських курсах до двох років у період 1927–1928 років сприяло поглибленню змісту педагогічної та спеціально-методичної підготовки курсистів.

У 1930 році у вищих навчальних закладах країни було введено предмет “Фізичне виховання” та два обов’язкових заняття з фізичної культури на тиждень. Це було поштовхом для відкриття по всій території Радянської України, а зокрема в Одесі, Луганську, Артемівську, технікумів ФК, які готували фахівців фізичної культури із середньою освітою. У 1930 році в Київському ІНО розпочав роботу педагогічний технікум фізкультури, який привертає нашу увагу тому, що вперше в державі цей навчальний заклад прийняв на перший курс аж 20 дівчат [11].

Головною подією у цей період у системі підготовки кадрів з фізичного виховання було відкриття у 1930 році Педагогічного інституту фізичної культури у Харкові. Інститут був трирічним за терміном навчання і мав готувати спеціалістів вищої кваліфікації [5].

Боротьба за кадри на той час становила одне з найактуальніших завдань розвитку фізичної культури, але існували і “перегини”. Так, теоретики “пролетарської культури” завдали великої шкоди радянській фізичній культурі. У праці “За посилення підготування фізкультурних кадрів” (1931 р.) І. Нейфах дає характеристику викладачам фізичного виховання того часу: “Найвні кадри фізкультурних керівників і викладачів передаються переважно зі старих спеціалістів, що прийшли з дореволюційних спортивних та гімнастичних товариств. Серед цього багато класово ворожого елемента, що попросту підриває справу розвитку нашої радянської фізкультури. Серед наявного кадру лише невеличка кількість спеціалістів, що розуміють завдання радянської фізкультури та сто-

ять на рівні комуністичної свідомості. Така характеристика наших кадрів”. Автор пропонує вирішити питання кадрів з через підготовку “1000” фізкультурних інструкторів: “Потрібно зразу, не гаючи часу, пропустити через систему короткотермінових курсів фізкультурних активістів, щоб до літа цього року підготувати 400 інструкторів та вчителів фізичної культури для міських та районних шкіл, 600 для сільських шкіл. Потрібно в цьому році збільшити кількість факультетів при медичних і педагогічних вищах. Нарешті час і на Україні утворити Державний інститут фізичної культури на зразок Московського, бо потреба в такому інституті назріла і на Україні” [6].

Головною особливістю фізичного виховання та підготовки професійних кадрів з фізичної культури була сильна політизованість і великий вплив керуючої партії більшовиків на усі процеси розвитку фізкультурної освіти. Так, у Постанові ЦК ВЛКСМ та ВРФК СРСР “Про перевірку інструкторів і викладачів фізичної культури” 1935 року головними завданнями всесоюзної перевірки були: “оздоровлення і очистка фізкультурних організацій від масово чужих, випадкових елементів, ледарів і літунів серед вчительського складу та підняття рівня політичної грамотності, культурного розвитку й активної участі в громадсько-політичному житті” [9].

Висновок. Курси підготовки та підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури у період після Першої світової війни були відновлені або започатковані у всіх регіонах України. Ці курси були єдиним шляхом поповнення загальноосвітніх закладів фізкультурними кадрами. На різних етапах свого становлення курси виконували різні завдання відповідно до вимог і змін освітніх програм з фізичного виховання та удосконалювали свій освітній рівень, який поступово підвищувався завдяки створенню в країні системи спеціальних педагогічних навчальних закладів. Питання підготовки кадрів знайшло відображення в постановках ВРФК та програмах уряду щодо підготовки професійних кадрів.

Існуюча система професійної фізкультурної освіти залежала від авторитарності правлячої влади, але існувала переважна спрямованість освіти на підвищення рівня здоров’я та гігієни школярів, виховання та пропагування здорового способу життя серед учнів загальноосвітніх закладів України.

Література

1. Вестник физической культуры. – 1925. – № 5.
2. ДАЛО. – Ф.179. – Оп. 2а. – Сп. 611: Звіти про перевірку стану фізичного виховання в початкових школах в Березанському, Коломийському, Львівському та ін. осередках за 1937/1938 навчальний рік. Звіт окружного інструктора фізичного виховання Л. Юрковської 1938 р., арк. 1–34.
3. ДАЛО. – Ф.1. – Оп. 51. – Сп. 1414: Перші жіночі курси, арк. 4.
4. Кравчук Т. М. Становлення професійно-педагогічної підготовки вчительських кадрів з фізичної культури на Харківщині / Т. М. Кравчук // Теорія і методика фізичного виховання. – Харків : ОВС, 2005. – № 3. – С. 6–10.
5. Національному університету фізичного виховання і спорту України – 75 років // Теорія і методика фізичного виховання. – Харків : ОВС, 2005. – № 3. – С. 2–5.
6. Нейфах І. За посилення підготування фізкультурних кадрів / І. Нейфах // Фізкультурник України. – 1931. – С. 2–3.
7. Півень О. Підготовка педагогічних кадрів з фізичного виховання в Україні (20–30 роки ХХ ст.) / О. Півень. – Рідна Школа, 2003. – С. 68–70.
8. Сокільські Вісті. – 1938. – № 4 (лютий). – С. 5–7.
9. Про перевірку інструкторів і викладачів фізичної культури // Фізкультурник України. – 1935 – 13 березня.
10. ЦДА ВОВУ України. – Ф. 166. – Оп. 8. – Оп. зб. 529.
11. ЦДА ВОВУ України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Оп. зб. 10878: Кількісний перелік учнів педагогічного технікуму фізичної культури.
12. Федів-Суховерська Оксана. Стан руханки серед галицького жіноцтва / О. Федів-Суховерська. – Наша книга, 1929.
13. Wroczynski R. Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu / Ryszard Wroczynski. – Wrocław : BK, 2003. – 335 s.